

Department of
Humanities, Rajarata
University of Sri Lanka

The Journal of Studies in Humanities

Volume 5 (II) 2019

“අශෝක අභිලේඛනයවලින් නිරූපිත ස්වයං චරිතාපදානය හා
ඔහුගේ ප්‍රතිපත්ති පිළිබඳ වේගිනාසික කතිකාවත”

ආර්. එම්. ජී. වසන්ත දිසානායක
ඉතිහාස අධ්‍යයන අංශය, සමාජීයවිද්‍යා පීඨය,
කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය, කැලණිය.
Email. dissanayaka.wasantha@yahoo.com

Abstract

Empire Asoka is the pioneer political character who spread the political power and cultural impact of imperial Maurya in more than half of India and the Asian continent. King Asoka while after the political theories of Kautily implemented terrible wars against many parts of India with the purpose of taking the power of the whole of India. The viewpoints employed by some persons to criticize the principles of king Asoka and his character are not optimistic. If it wants to study his character and principles in a realistic way the best method is to follow his epigraphy. Here the purpose is to study what are his principles and character through his epigraphy. In this study investigates whether the king Asoka was terrible, dreadful, his the ruling, social and religious activities are universal or his activities are extreme. Asoka's character and his principles that discuss here are older more than two thousand years; even today his character subjects to many discussions as it is very much important for modern society. In this study the epigraphy that contain his character and principles compare and contrast with local and international sources. His epigraphy show that he never employed his religious activities for his political purposes, therefore, in this research further, it studies what are the oppose names employed before his name, what are his character and principles depicted in his epigraphy etc.

Key words: Empire Asoka, epigraphy, biography, principles, discourse,

හැඳින්වීම

අශෝක චරිතය ලෝක දේශපාලන ක්‍ෂේත්‍රයේ මෙන් ම ආගමික ක්‍ෂේත්‍රයේද බෙහෙවින් කථනයට ලක් වූ චරිතයකි. මෞර්ය චන්ද්‍රගුප්තයන් විසින් ගොඩනැගූ මෞර්ය අධිරාජ්‍යයේ දේශපාලන බලය හා සංස්කෘතික සංසිද්ධීන් සමස්ත ඉන්දියාවෙන් හරි අඩකටත්, ආසියා

මහද්වීපයටත් සම්ප්‍රේෂණය කළ පුරෝගාමී දේශපාලන චරිතය අශෝක අධිරාජයන් ය. බෞද්ධ ආගමික ලෝකය තුළ මෙන් ම පෙරදිග දේශපාලන ලෝකය තුළ ජනප්‍රිය චරිතයක් වූ අශෝක එසේ ප්‍රසාදයට පත් වූයේ කවර හේතු සාධක මතද යන්න විමසා බැලිය යුතු ය. අශෝක අධිරාජයාගේ චරිතයත්, ඔහුගේ ප්‍රතිපත්තිත් සාකච්ඡාවට බදුන් වන කාලපරිච්ඡේදය වසර දෙදහසකටත් අධික ය. වර්තමානයේදී වුව එම දේශපාලන චරිතය සාකච්ඡාවට ලක් වනුයේ ඔහුගේ ක්‍රියාදාමයන් නූතනයට ද අතිශයින් වැදගත් වන බැවිනි.

අරමුණ හා ක්‍රමවේදය

අශෝක චරිතාපදානය හා පාලන ප්‍රතිපත්ති විමසා බැලීමට හැකි කදිම මූලාශ්‍රය වනුයේ ඔහු විසින් ම පිහිටුවා ඇති අභිලේඛන මූලාශ්‍රය යයි. එබැවින් ඔහුගේ ලේඛන ඇසුරෙන් ම ඔහුගේ ස්වයං චරිතාපදානයත්, පාලන ප්‍රතිපත්තියත්, සමාජ දැක්මත් විමසීමට බදුන් කිරීම මෙම අධ්‍යයනයේ ප්‍රධාන අරමුණ වේ. අශෝකගේ සැබෑ චරිතයත් ඔහුගේ ප්‍රතිපත්තිත් පිළිබිඹු වන අශෝක අභිලේඛන මූලාශ්‍රයේ කරුණු දේශීය හා විදේශීය සාහිත්‍යය මූලාශ්‍රයන් සමඟ සංසන්දනාත්මකව විමසීමත් අන්තර්ගතය විශ්ලේෂණය කිරීමත් මෙහි අධ්‍යයන ක්‍රමවේදයයි.

සාකච්ඡාව

අශෝක විසින් භාවිත සංඥා නාම

මෞර්‍ය අධිරාජ්‍යය විවිධ සටන් මගින් මෙන් ම උපක්‍රමවලින් ඉහළට ම ඔසවා තැබූ කථානායකයා වෙත දෙමාපියන් විසින් තබා ඇති සංඥා නාමය වනුයේ ‘අශෝක’ ය. ඔහුගේ එම සංඥා නාමයට පූර්වයෙන් ‘දේවානංපිය, පියදස්සි, ‘ධර්මා’ශෝක, ‘වණ්ඩා’ශෝක’ ආදී වශයෙන් විවිධ අභිධාන රැසක් භාවිත කර තිබේ. ‘අශෝක’ භාවිත කළ විරුද නාමයන් පිළිබඳව විවිධ අර්ථකථන දක්වා ඇති පරිසරයක ඔහුට තත් නාමයන් ආරූඪ වූයේ කවර අරුතකින්ද යන්න විමසා බැලිය යුතු ය. ‘අශෝක’ නාමයට පූර්වව ‘දේවානංපිය හා පියදස්සි’ යන පද විරුද නාමයන් ලෙස බොහෝ අවස්ථාවලදී භාවිත කර ඇත. එම විරුද නාමයන්ගෙන් දෙවියන්ට ප්‍රිය වූ, ප්‍රියදර්ශී වූ හෙවත් මිත්‍රශීලී බැල්මෙන් යුතු වූ තැනැත්තා යන අරුත් ගැන්වේ. (සඵච්චන, 2007: 117) ‘මස්කි’ (කර්ණාටක) හා ‘ගුරුරා’ (මධ්‍ය ප්‍රදේශය) යන ස්ථානයන්හි දක්නට ලැබෙන ශිලාලේඛනවලදී පමණක් ‘අශෝක’ නමට සමානාර්ථ පර්යාය තනි යෙදුමක් ලෙස ‘පියදස්සි’ යන නාමය භාවිත කර ඇත. ‘දේවානංපියස අසෝකස’ (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 174). යනුවෙන් අශෝක නාමයට පූර්වයෙන් ‘දේවානංපිය’ යන විරුද නාමය භාවිත කර ඇත්තේ දකුණු ඉන්දියාවේ පිහිටා ඇති ‘මස්කි’ ශිලා ලිපියේදී පමණි. දීපවංසයේදී ‘පියදස්සි, පියදස්සන, අසෝක’ (දීපවංශය සිංහලානුවාද සහිත, 1970: පරි. 06. ගාථා. 02). යන නම්වලින්ද මහාවංසයේදී ‘වණ්ඩාසෝක, හා ධම්මාසෝක’ (ඌනපුරුණසහිතො මහාවංසො, 1959: පරි. 5. ගා. 189) යන නම්වලින්ද හඳුන්වා ඇත. ‘අශෝක’ සිය නමට පූර්වයෙන් භාවිත කර ඇති ‘පියදස්සි’ හෙවත් ‘ප්‍රියදර්ශන’ (Thapar, 1961: 21) යන විරුද නාමය අශෝකයන්ගේ මුත්තණුවන්ද භාවිත කළ බව ‘රොමිලා තාපර්’ගේ අදහසයි. මේ පිළිබඳව තවදුරටත් අදහස් දක්වන ‘රොමිලා තාපර්’ පෙන්වා දෙනුයේ අශෝකයන්ගේ පෞද්ගලික නාමය ‘අශෝක’ වන බවත්

'පියදස්සි' යනු නිල නාමයක් මෙන් ම ඇතැම් විට රාජ්‍ය පද ප්‍රාප්තියෙන් පසුව පමණක් භාවිතයට ගත් නාමයක්ද වන බව ය. 'දේවානංපියෙ හා පියදසි' (Select Inscriptions Bearing on Indian History and Civilization, Vol. 01, 1969: 15 - 16) යන විරුද්ධ 'අශෝක' සිය සෙල්ලිපි බහුතරයක ම භාවිත කර ඇති විරුද්ධ නාමයන් ය. 'පතංජලී'ගේ මහාභාෂ්‍යයට අනුව 'දේවානම්ප්‍රිය' යනුවෙන් අර්ථගැන්වෙනුයේ 'භවත්', 'දීර්ඝායුෂ්', 'ආයුෂ්මත්' (සිංහල විශ්වකෝෂය, ii කොටස, 1965: 251) යන අරුත් ය. ඉහත මූලාශ්‍රය විග්‍රහයට අනුව 'දේවානංපිය, පියදස්සි' 'ධර්මා' 'වණ්ඩා' යන විරුද්ධ නාම 'අශෝක' යන ඔහුගේ ප්‍රධාන සංඥා නාමයට විරුද්ධ නාම ලෙස භාවිත කර ඇති බව පැහැදිලි ය.

කාලිංග යුද්ධය හා අශෝකගේ ජීවන පරිවර්තනය

කාලිංග යුද්ධයෙන් කලකිරීමට පත් ඔහු සිය ප්‍රතිපත්තීන් වෙනස් කිරීමටත්, මිනිසුන්ට සමීප වීමටත් උත්සාහ කළේය. එම යුද්ධය හා බද්ධ වූ සිදුවීම් ඔහු බුදුදහම දෙසට වඩාත් නැඹුරු කරලීමට සමත් වූ බව ඇතැමුන්ගේ අදහසයි. අශෝක සිය අභිෂේකයෙන් හතරවන අවුරුද්දේදී බුදුදහම පිළිබඳව පැහැදුණු බව (සමන්තපාසාදිකාව, පටිමො භාගො, 2003: 38) පෙන්වාදෙන අතර අභිෂේකයෙන් තෙවන වසරේදී බුදුදහම වැළඳගත් බව 'අභිසිතො නිණි වසසානි පසනො බුද්ධ සාසනෙ' දීපවංශයේ සඳහන් වේ (දීපවංශය සිංහලානුවාද සහිත, 1970: පරි. 06. ගා. 20). අශෝක බුදුදහම වැළඳගැනීම සම්බන්ධයෙන් ශ්‍රී ලාංකේය මූලාශ්‍රය දක්වන තොරතුරු සත්‍ය නම් ඔහු කාලිංග යුද්ධය මෙහෙයවා ඇත්තේ බෞද්ධයකු බවට පත්වීමෙන් පසුව ය. ඔහු බුදුදහම වැළඳගැනීම සම්බන්ධයෙන් සංස්කෘත, මහායාන හා ජෛන වැනි මූලාශ්‍රය කුළද යම් යම් පරස්පරතා දක්නට ලැබේ. කෙසේ නමුදු බුදුන්වහන්සේගේ ඉගැන්වීම් කෙරෙහි වඩාත් ආකර්ෂණයවත්ම තම යටත් වැසියන් කෙරෙහි එතුමන් කුළ වූ කුළුණුබර සුභඵලදායී හැඟීම් වැඩියෙන් දළුලා ලියලීමට පටන්ගත් බව ඔහුගේ ප්‍රකාශනයන්ගෙන් පැහැදිලි කරගත හැකිය.

'අශෝක' 'ධර්මාශෝක' වීමට පෙර හැදින්වූයේ 'වණ්ඩාශෝක' නමිනි. තම සොහොයුරන් නසා දැමීම, කාලිංග යුද්ධය, සිය ආඥාව පිළිනොගත් ඇමතියන් පන්සියයක් දෙනෙකුගේ හිස් ගසා දැමීම, තමන් ආශා කළ 'අශෝක' ගසක් කපා දැමීම නිසා සිය අන්ත:පුර ස්ත්‍රීන්ගේ කෙස්වැල්ලෙන් බැඳ ගින්නෙහි දවාලීම 'තසොමානි අසුභාග්‍යවලෝකා' ආදී ක්‍රියාවන් නිසා රජ කුරුතරයකි, හේ වණ්ඩාශෝකය, කුරු අශෝකයයි ප්‍රසිද්ධ වූ බව දිව්‍යාවදානයේ සඳහන්ව තිබේ. (දිව්‍යාවදානය, 1999: 310) දිව්‍යාවදානයට අනුව ඔහු කුරු අයෙකු වූයේ අභිෂේකයෙන් පසුව ය. නමුත් ආගම් මාරුවීමෙන් පසුව හේ සියලු දුෂ්ටකම්වලින් මිදුණු අයෙක් ලෙස අශෝක ම හඳුන්වයි. (Thapar, 1961: 29) මහායානික හා ජෛන ග්‍රන්ථවල ඔහු ආගම් මාරු කිරීමෙන් පසුව වුව සැහැසිකම් ගණනාවක් කළ බව සඳහන් ය. (ආජීවකයන් සමූල ඝාතනය කළේය) (ගුරුගේ, 2005: 277)

මහායානික හා ජෛන මූලාශ්‍රය අශෝකගේ චරිතය දුෂ්ට චරිතයක් ලෙස හුවා දැක්වීමට උත්සාහ ගෙන තිබේ. සියලු ම සහෝදරයන් මරා දැමීම, ආජීවකයන් මරා දැමීම වැනි කරුණු එක එල්ලේ පිළිගත යුතු නොවේ. එම කරුණු බොහෝ විට ඔහුට ප්‍රතිවිරුද්ධ අදහස් ඇත්තවුන්ගේ අර්ථකථනයන් ලෙස සැලකිය හැකිය. අශෝකගේ චරිතය දෙස

මධ්‍යස්ථව බැලීම තුළින් ඔහුගේ යථා ස්වභාවය අවබෝධ කරගත යුතු ය. පළමුව ඔහු කාමභෝගී ජීවිතයක් ගත කළ සමයේ 'කාමාශෝක' ලෙසද, දෙවනුව කුරුකර ජීවිතයක් ගත කළ අවධියේ 'වණ්ඩාශෝක' හෙවත් 'වණ්ඩාලශෝක' ලෙසද, පසුව දහම් මඟට පිළිපත් අවධියේ 'ධර්මාශෝක' නමින් ධාර්මික ජීවිතයක් ගත කළ බවත් පෙන්වා දෙන 'රොමිලා තාපර්' 'අශෝක' චරිතය පැහැදිලි වශයෙන් කොටස් තුනකට බෙදා දක්වයි. (Thapar, 1961: 29) 'රොමිලා තාපර්' දක්වන අර්ථකථනයේ කිසියම් සත්‍යතාවක් ඇතැයි කල්පනා කළ හැකිය.

ඉහත සඳහන් කළ ආකාරයට අශෝක චරිතය වරින් වර විවිධ දිශානති කරා ගමන් කළ බව පෙනේ. කිසියම් අවධියක යම් දරදඬු පාලනයක් ක්‍රියාත්මක කළ අශෝක සිය චරිතය වෙනසකට බඳුන් කළේය. ඔහුගේ එම වෙනස්වීමක් සමඟ ඔහු දැඩි අවිහිංසාවාදී පිළිවෙතක් අනුගමනය කිරීමට පෙළඹුණි. ඔහුගේ එම අවිහිංසාවාදී පිළිවෙත සඳහා මාර්ගෝපදේශයන් ජෛන දහමින් මෙන් ම බුදුදහමින්ද නොවඩුව ලැබුණි. ඔහුගේ ජීවිතය වඩාත් පරිවර්තනීය වෙනසකට බදුන්වනුයේ ඔහුට සිය සහෝදරයාගේ පුතුණුවන් වූ 'නාග්‍රෝධ' සාමණේරයන් හමුවීමත් සමඟ ය. ඔහු හා නාග්‍රෝධ හිමියන්ගේ හමුවීම පිළිබඳ තොරතුරු දිව්‍යාවදානය මෙන් ම පේරවාදී මූලාශ්‍රයෙන්ද තහවුරු කරගත හැකිය. 'එකදිවසං රාජා සිහපඤ්ජරෙ ධීතො අදදස නිග්‍රොධසාමණෙරං රාජඛගණෙන ගව්ජනං දනං ගුතං සනනඤ්ඨං ඉරියාපථසමපනං' (සමන්තපාසාදිකා, පඨමො භාගො, 1929: 25) 'නිග්‍රෝධ' සාමණේරයන් වහන්සේගෙන් 'අපමාදො අමක පදං පමාදො මවචුනො පදං' කී යනාදී වූ ධර්ම දේශනයට සවන්දීමෙන් පැහැදුණු හෙතම බෞද්ධයකු බවට පත් වූ බව සමන්තපාසාදිකාවේ මෙන්ම මහාවංශයේ සඳහන්ව ඇත. (සමන්තපාසාදිකා, පඨමො භාගො, 1929: 27), (ඌනපුරණසහිතො මහාවංසො, 1959: පරි. 05. ගා. 70). සිය ජීවිත පරිවර්තනය සඳහා අශෝකට වඩාත් ආභාසය ලැබුණේ බෞද්ධ දර්ශනයෙන් හා හික්කු සංඝයාගෙනි. 'අවුරුදු දෙකහමාරකට වැඩි කාලයක් මම ගිහි උපාසකයෙක්ව විසිමි. එහෙත් මගේ චීර්යය එතරම් දැඩි නොවුනි. අවුරුද්දකට වැඩි කාලයක් සංඝයා වහන්සේ ළඟින් ඇසුරු කිරීමට පටන්ගත් බවත් එතැන් සිට තම ජීවිතය ආලෝකමත් වූ බවත්, ඒ කාලය තුළ හොඳින් ධර්මය පිළිපැදිය.' (Corpus Inscritonum Indicarum, Vol. 1, 1969: 166) ආදී වශයෙන් අශෝක බුදුදහම දෙසට නැඹුරු වීමෙන් පසුව ඔහුගේ ජීවිතයේ විශාල පරිවර්තනයක් වූ බව ඔහුගේ ප්‍රකාශයන්ගෙන් ම තහවුරු කරගත හැකිය.

අභිලේඛනවලින් හෙළිවන අශෝකගේ දේශපාලන, සමාජ හා ආගමික ප්‍රතිපත්ති

අශෝකගේ දේශපාලන, ආගමික හා සාමාජීය ක්‍රියාවලියන් අනාවරණය කරන කදිම මූලාශ්‍රය වනුයේ ඔහු විසින් ම පිහිටුවා ඇති ශිලා ලේඛනයන් ය. තත් කෙණ්ත්‍ර පිළිබඳ අධ්‍යයනයට ශිලා ලේඛන මූලාශ්‍රයෙන් ලැබෙන ආලෝකය අතිමහත් ය. භාරතීය ආගමිහී සාරය උකහාගත් 'අශෝක' ධර්මතා පොදු ජනයා අතරට ගෙන ගියේ පොදු ජනයාට වඩාත් සමීප භාෂා මාධ්‍යයක් භාවිත කරමින් ය. ඔහු විසින් ගෙනහැර දැක් වූ දහම් කරුණු හා ධර්ම පාඨ පොදු ජනයා අතර ඉමහත් පිළිගැනීමට ලක්වීමත් ඔවුන්ගේ සිත් දිනා ගැනීමට හැකි වීමත් නිසා භාරතය තුළදී මෙන් ම බෞද්ධ ලෝකයේද ඔහු ජනප්‍රියත්වයට පත් විය. විවිධ දෘෂ්ටි කෝණවල එල්බගෙන සිටින නූතන ලෝකයේ ඉතිහාසඥයින් අශෝකව

විවිධාකාරයෙන් විවේචනයට ලක්කර ඇති නමුත් බෞද්ධයන් අතර ඔහු කීර්තියට පත්ව ඇත්තේ ධාර්මික අධිරාජ්‍යයකු වශයෙන් හා තෙවන ධර්ම ප්‍රචාරයට අනුග්‍රහය දැක් වූ අසභ්‍ය බෞද්ධ අධිරාජ්‍යයකු වශයෙනි. (සිංහල විශ්වකෝෂය, ii කොටස, 1965: 255) ඔහු දේශපාලන ලෝකයේ මෙන් ම බෞද්ධ ආගමික ලෝකය තුළද ජනප්‍රියත්වයට පත් වර්තයකි. ඉදින් එම වර්තයේ දේශපාලනික, සමාජීය හා ආගමික දැක්ම කවර ස්වරූපයක් ගත්තේද යන්න ඔහු විසින් පිහිටුවා ඇති ශිලා ලේඛන ඇසුරෙන් විමසුමට බදුන් වේ.

අශෝකගේ දේශපාලන ජීවිතය හා පරිපාලන ක්‍රියාවලිය

මෞර්‍ය සිංහාසනය අශෝක අතට පත්වන විට එය ඉතා හොඳින් සංවිධිත පාලනයක් සහිත රාජ්‍යයක් බවට පත්ව තිබුණි. එය එවැනි තත්ත්වයකට ඔසවා තැබූයේ ඔහුට පෙර සිටි ඔහුගේ පියා වූ ‘බිංදුසාර’ හා සීයා වූ ‘වන්දුගුප්ත’ යන අධිරාජ්‍යන් විසිනි. එම ප්‍රතාපවත් පාලකයන් මෞර්‍ය පාලනය හා අධිරාජ්‍යය සංවිධානාත්මකව ගොඩනගා තිබූ බැවින් අශෝකයන්ට ඒ සඳහා අමතරව වෙහෙසීමට වුවමනාවක් නොවීය. අශෝකගේ මෞර්‍ය අධිරාජ්‍යය දකුණින් කේරළය දක්වාත් වයඹ දිගින් පර්සියාව තෙක්ද විහිදී තිබුණි. (දසනායක, 2004: 136) නමුත් ඔහුගේ විජිතිභූ ආශාව කාලිංග යුද්ධය දක්වා ඔහුව ගෙන ගියේය. ඔහුගේ ජීවිතයේ අතිශයින් ම වැදගත් හා තීරණාත්මක සිදුවීම වූයේ අභිෂේකයෙන් අටවන අවුරුද්දේ සිදු වූ කාලිංග යුද්ධ යයි. එහිදී මිනිසුන් ලක්ෂ ගණනකට ජීවිත අහිමිවීම්, අංගවිකල්පීම්, පැහැර ගැනීම් සිදුවිය. ‘දියස්මිතෙ පානඡනසහතෙ, යෙ තථා අපවුටෙ ශන ඡහඡමිතෙ තත භතෙ, බහු තාවතකෙ වා මට්ටේ’ (Corpus Inscritonum Indicarum, Vol. 1, 1969: 44) මේ ආකාරයෙන් සිදු වූ විනාශකාරී තත්ත්වයන් නිසා කාලිංග යුද ජයග්‍රහණය අශෝකට තෘප්තිමත් බවට වඩා ගෙන ආවේ අතෘප්තිමත් බවකි. ඔහුගේ අතෘප්තිමත් බව, කලකිරීම තහවුරු කරන කදිම ශිලාලේඛනය වනුයේ ‘කාල්සි’ පර්වතයේ දහතුන්වන ගිරි ලිපියයි. සිය රාජ්‍යාභිෂේකයෙන් අටවැනි රාජ්‍ය වර්ෂයේදී සිදු වූ කාලිංග යුද්ධයේදී මෙයාකාරයෙන් මිනිසුන් මරණයට පත්වීම හා වෙනත් අපහසුතාවන්ට පත් වූ බවත්, ජය නොගත් රටක් දිනීමේදී සැබැවින් ම ඇතිවන මිණිමැරුම් හෝ මිය යෑම් හෝ බන්ධනයන්ට ලක්කිරීම, දරුණු දුක් උපදවන බවත් එය බැරෑරුම් බවත් දෙවන ප්‍රිය දර්ශන විසින් සලකනු ලැබේ. ‘අවිජ්නං හි විජ්නමනෙ ඵ තතා වධ වා මලනෙ වා අපවහෙ වා ජනසා බාස් වේදනියමුනෙ ගුලුමුනෙ වා දේවානං ප්‍රියඡා’ (Corpus Inscritonum Indicarum, Vol. 1, 1969: 44) යන්නෙන් එය පැහැදිලි කෙරේ. දැඩි පාලනයක් තුළින් සිය රාජ්‍යය පුළුල් කරගැනීමට යන්න දැරූ අශෝක එතුළින් ම කිසියම් කම්පනයකට පත්ව සිටි බව මෙයින් පැහැදිලි වේ. මෙම යුද්ධයෙන් ඇතිවුණු කම්පනය කොතරම්ද යත් සමස්ත යුද ව්‍යාපාරය ම අත්හැරීමට තරම් එය බලවත් වූ බව කිව යුතු ය. එම යුද්ධයේ වූ භයානකත්වය හා සිය සොහොයුරන් මරමින් ගෙනගිය දරුණු ප්‍රතිපත්තියන් නිසා අශෝකයන් ‘වණ්ඩාශෝක’ නමින්ද ඇතැම් මූලාශ්‍රයන්හි හඳුන්වා ඇත. (සමන්තපාසාදිකාව, පඨමො භාගො, 2003: 40), උනපුරුණසහිතො මහාවංසො, 1959: පරි. 5. ගා. 189).

දේශපාලනික වශයෙන් වෙනස් මාවතකට අවතීර්ණ වන අශෝක ‘නව විජයං ම විජයතවිය මනිඡු ඡයකඡි..’ මාගේ දරුවෝද, මුණුබුරෝද, අලුතින් රටවල් ජයගැනීම වටිනා ක්‍රියාවක් ලෙස නොසලකත්වා යනුවෙන්ද, යම් ලෙසකින් එබඳු ජයග්‍රහණයක් ලැබුවොත්,

කරුණාව පෙන්වීම හා සුළු දඬුවම් දීමත් රුචි කෙරෙත්වා. ඔවුහු ධර්මයෙන් දිනීම ම නියම දිනීම ලෙස සලකත්වා (Corpus Inscritionum Indicarum Vol. 1, 1969: 23). ආදි වශයෙන් සිය අනුප්‍රාප්තිකයන්ට රාජ්‍ය පාලනයේදී අනුගමනය කළ යුතු පිළිවෙත සිහිපත් කරයි. මෙම ලේඛනය ලිවීමේ පරම අපේක්‍ෂාව වනුයේ සිය දරු මුතුබුරන්ද යුද්ධයෙන් වැළැක්වීමයි. 'පුතා පරපාතා මෙ අසුනවං විජයෙ විජයතවිය විජයමි.... යො විජයෙ ඤංතිව ලුහුදංඛහ ව රොවෙතු' (Corpus Inscritionum Indicarum Vol. 1, 1969: 45). ආදි වශයෙන් 'කාලිසි' ලිපියේ එන පාඨයෙන්ද පැහැදිලි වනුයේ යුද්ධය කැමතිනම් ලුහුඬින් දඬුවම් දිය යුතු බව ය. යුදමය ක්‍රියාවලියක විපාක මැනවින් අවබෝධ කරගත් අශෝක යුද්ධය ප්‍රතිකේෂප කරමින් සිය අනුප්‍රාප්තිකයන්ද අනුගාමිකයන්ද නිවැරදි මාර්ගයට ගෙන යාමට දැඩි උත්සාහයක නිරත වූ බව මෙයින් ගම්‍ය වෙයි.

කාලිංග දේශයට විරුද්ධව කළ යුද ව්‍යාපාරය නිසා ඔහුගේ දේශපාලන ප්‍රතිපත්ති හා වර්තය වෙනස් කිරීමට සමත් වූයේද යන්න විවිධ උගතුන් අතර මතවාද පවතී. ඔහුට එම යුද්ධයේ අමිහිරි අත්දැකීම් නිරන්තරයෙන් වද දුන්න බව ඔහු එය පැහැදිලි කර ඇති ආකාරයෙන් ම තහවුරු කරගත හැකිය. මෙයින් පසුව ඔහු සටන්වලින් තොරව ධර්මයෙන් අනිකුත් රාජ්‍යයන් තමන්ට වසඟ කර ගැනීමට කටයුතු කළ බව පෙනී යයි. කාලිංග යුද්ධයේ විපාකයන් නිසා පසු තැවුණු රජු මේ සඳහා සාධාරණයක් ඉටුකිරීම සඳහා තියුණු වූ ධර්ම පාලනයක්, (ධංමවායෙ) ධර්ම ක්‍රියාවක් (ධංමකාමතා), ධර්මානුශිෂ්ටියක් (ධංමානුසථි) කාලිංගය අත්කර ගැනීමත් සමඟ පවත් වන්නට යෙදිණ. (Corpus Inscritionum Indicarum Vol. 1, 1969: 43) කාලිංග යුද්ධයෙන් පසුව අශෝකගේ රාජ්‍ය ප්‍රතිපත්ති වෙනස් වූයේ කවරාකාරයෙන්ද යන්න මෙයින් හඳුනාගත හැකිය. ඉහත සඳහන් කළ ආකාරයට ඔහු ප්‍රදේශ ජය ගැනීම වෙනස් කළ බව දහතුන්වන 'ගිරිනාර' ලිපියෙන් පැහැදිලි වෙයි. ධර්මයෙන් විදේශයන් ජය ගැනීම ම ප්‍රමුඛත ම විජයග්‍රහණය බව දේවානම්ප්‍රියයන් විසින් සලකනු ලැබේ. 'අයි ව මුඛමුක විජයේ දේවානංප්‍රියස යෝ ධ්‍රම විජයෝ'ධර්ම' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 22). යන්නෙන් එය ගම්‍ය වන අතර ඔහුගේ දේශපාලන ප්‍රතිපත්තීන්හි වෙනස්වීම් පෙන්නුම් කෙරෙන කැඩපතක් ලෙස මෙම ලිපිය පෙන්වාදිය හැකිය.

ඇතැම් විචාරකයන්ට අනුව මෙයාකාර වූ යුද්ධයක් කාලිංගය තුළ සිදු වූයේ නැත. ඔවුන් එවැනි අදහසක් දැරීමට පදනම්ව ඇත්තේ මෙම යුද්ධය පිළිබඳ කරුණු ඇතුළත් ලේඛනයක් කාලිංග දේශයෙන් හමු නොවීමයි. ඔවුන්ට අනුව මෙම යුද්ධය අතිශයෝක්තිමය කරුණකි. ඔවුන් සිතන ආකාරයට අශෝක බොරුවෙන් හා රැවටීමෙන් මිනිසුන් මුළා කළ අයෙකි. නමුත් දැනට හමු වී ඇති බොහෝ ශිලා ලේඛන හා සාහිත්‍යය මුලාශ්‍රයට අනුව පැහැදිලි වනුයේ මෙම යුද්ධයන් අශෝකයන්ගේ ජීවිත පරිවර්තනයන් අතර කිසියම් සබඳතාවක් ඇති බව ය.

යුදමය ක්‍රියාදාමයකින් රාජ්‍යයන් දිනීම අත්හැර දැමූ අශෝක ධර්මය පදනම් කරගෙන සමීප රාජ්‍යයන් මෙන් ම සිය දේශයෙන් ඇත රාජ්‍යයන්ද තමන් හා සමීප කරගැනීමට කිසියම් වැඩපිළිවෙලක් ඔහු විසින් ක්‍රියාවට නැංවූ බව ඔහුගේ ශිලා ලේඛන සාක්‍ෂි සපයයි.

ඒ සඳහා ඔහු අනුගමනය කළ ක්‍රියාදාමයන් අතර ප්‍රමුඛ වූයේ ධර්මදූතයින් විවිධ දේශයන් වෙත පිටත් කර යැවීමයි. මෙම ක්‍රියාන්විතය ඔහුගේ දහතුන්වැනි 'ගිරි' ලිපියේදී මෙන් ම දහතුන්වන 'කාල්සි' ලිපියේද සඳහන්ව ඇත. 'ඡවේෂු ව අනෙෂු අ ඡෂු පි යොජන ඡනෙෂු අන අතියෝග නාම යොනලා.....' වශයෙන් දැක්වෙන පරිදි යොදුන් හයසියයකට ඇත පිහිටි 'අන්තියෝග' නම් යවන රජුගේ රාජ්‍යයේද 'අන්තියෝක' රජුගේ රාජ්‍යයෙනුත් එපිට සිටින 'තුලමය, අන්තෙකින, මකා, අලිකසුන්දර, නම් රජවරුන් සතර දෙනාගේ රාජ්‍යන්හිද, පහළ දකුණෙහි 'වෝළ, පාණ්ඩ්‍ය සහ තාමුපර්ණ යන රටවලද එසේම මෙහි රජුගේ විජිත වූ යවන, කාම්බෝජ, දේශයන්හිද, නාහක හා නාහපඬිකිනිගේ රටවලද, හෝජ - පටිකික ආර්ථු, පාලද දේශයන්හිද, යන සෑම රටවල ම දේවානම්පිය රජුගේ ධර්මානුශාසනා පිළිපදිනු ලැබෙත්. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 44) ආදී වශයෙන් ඉහත සඳහන් කළ ලේඛයන්ගෙන් අශෝක විසින් සිදු කළ ධර්ම ප්‍රචාරක කටයුතු කවරේද, කුමන රාජ්‍යයන් වෙත එය ගෙන යන ලදද යන්න පැහැදිලි වේ. එයින් ප්‍රකට කරන තවත් වැදගත් සාධකයක් වනුයේ ඔහු අසල්වැසි රාජ්‍යයන් තමන් වෙත දිනාගැනීම සඳහා අනුගමනය කළ පිළිවෙත කවරේද යන්න තහවුරු වීමයි. ඔහු යුද්ධය වෙනුවට සිය දේශයේ මෙන් ම ඉන් පිටත ජනයා වෙත ගෙන ගියේ ධර්මයයි. ඔහු සමස්ත ප්‍රජාවගෙන් අපේක්ෂා කළේ ධර්මයට අනුගත ජීවිතයකි. ඒ බව 'දේවියන්ට ප්‍රිය වූ ප්‍රියදර්ශී රජුගේ දූතයෝ යම් පෙදෙසකට නොයේද, ඒ පෙදෙසවල වැසියෝද, දේවානම්පිය රජුගේ ධර්ම වර්යාව, ධර්ම විධානය, ධර්මානුශාසනය ගැන අසා ධර්මය අනුව පිළිපදිත්. මතු වටද පිළිපදින්නාහ. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 23) යන ප්‍රකාශයෙන් තහවුරු වේ.

ධර්මාශෝක සිය පාලන ප්‍රතිපත්තියේදී අනුගමනය කළ සහනශීලී ප්‍රතිපදාව ඔහු විසින් පිහිටුවා ඇති අභිලේඛන තුළින් සනාථ වෙයි. ඔහු නිරන්තරයෙන් දඬුවම යොමු වූයේ නැත. සිය නිලධාරීන්ටද උපදෙස් දී තිබුණේ සිය සිතුවිලිවලට අනුව ක්‍රියාකරන ලෙසය. 'කිසියම් කෙනෙකුට යුක්තිය පසඳලීමේදී බන්ධනාගාරගත වීමට සිදු වේ. නැතිනම් කටුක දුක්වලට ලක්වීමට සිදු වෙයි. (බන්ධනං වා පලිකිලේසං) ඔවුන් අතුරින් කෙනෙකු කරුණක් නැතිව ම දඟගෙයින් නිදහස් වීමට පුළුවනි. ඒ අතර ඒ වර්ගයේ වෙනත් අය (දුඛියකි) ශෝකයෙන් දුකින් සිටියි. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 92 - 93) රාජ්‍ය පාලනයේදී නීතිය හා දණ්ඩනය කෙසේ ක්‍රියාත්මක කළ යුතුද එය කොතරම් සාධාරණ විය යුතුද යන්න මෙයින් සාකච්ඡාවට බදුන්ව ඇත. 'ජෝගඩ' ලිපියේදී 'අපි මැද පිළවෙන අනුගමනය කරන බව' (මඤ්ඤං පටිපාදයේමාති) යනුවෙන්ද, ඔබලා ද එය ප්‍රාර්ථනා කරනු ලබන්නවා (තන තුළෙහි ඉච්ඡිතවියේ) (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 112) ආදී වශයෙන් ඔහු ක්‍රියාත්මක කළ මැද මාවත පැහැදිලි කර ඇත. මෙම කරුණුවලින් පැහැදිලි වනුයේ ඔහු රාජ්‍ය පාලන ක්‍රියාවලියේදී මැද මාවත තෝරාගත් බව ය.

ඉහත සඳහන් කළ ආකාරයට සමාජීය ජීවිත් වරදේ බැඳෙන්නේන් දඬුවම් විදින්නේන් ඊරිමියාව හා ක්‍රෝධ සහගත බව නිසා ය. එනිසා එවැනි සිතුවිලිවලින් වැළකී වරදින් ඇත්වන ලෙස අශෝක සිහිගන්වයි. ඉහත සඳහන් කළ ස්ථම්භ ලිපි දෙකෙහි එන කරුණුවලින් පැහැදිලි වනුයේ දඬුවමට ලක්වූවන් කෙරෙහි අශෝකගේ දැක්ම කවරේද යන්නයි. '... මෙය කැමති විය යුතුම ය. කුමකටද යත් විනිශ්චයේ සමාන බව හා දඬුවමේ සමාන බව

(ව්‍යවහාර සමතා දණ්ඩ සමතා) සඳහා ය. මා විසින් මරණ දණ්ඩනය සඳහා දෙන ලද නියෝගය නැවත සලකා බැලීම කරන ලදී. බන්ධනය, හිර දඬුවම, වධය යන මේවාට නියම වූ මිනිසුන්ට මා විසින් දින තුනක කල් දීමක් කරන ලදී. ඔහුගේ නෑයන් ජීවිතය ආරක්‍ෂා කිරීමට කල්පනා කරත්ද, මරණයට පත්කරනු ලබන්නහු පිළිබඳව කල්පනා කොට දානයන් දෙත්ද පරලොව සඳහා උපෝෂනයක් හෝ කෙරෙත්ද' (Corpus Inscritonum Indicarum, Vol. 1, 1969: 94) යනුවෙන් බන්ධනාගාර ගතවූවන්ට සිය පරලොව ජීවිතය දිනීම සඳහා කටයුතු කරලීමට අවස්ථාව සලසා දී තිබේ. එසේ ම බන්ධනාගාරගත වූවන්ට එයින් නිදහස් වීම සඳහා ඇප වන්දි ලබාදීමක් ගැන සොයා බලන අශෝක 'ඇපැලට' (අභියාචනයට) අනුව තීන්දුව වෙනස් නොවූයේ නම් මරණයට සූදානම් වීමට තුන් දිනක් කල්දී ඇත. මෙයාකාරයෙන් කල්දීම සිදුකර ඇත්තේ ආගමික වතාවත් කිරීමට, දූ දරුවන් හමු වී දේපළ පවරාදීම හා ඔවුන් සමඟ කළ යුතු දේ සාකච්ඡා කිරීමට අවස්ථාවක් සලසා දීමේ අදහසිනි. අධිකරණ ක්‍ෂේත්‍රය තුළ අභියාචනා ක්‍රමයක් හඳුන්වාදීම ඔහුගේ පාලන ක්‍රියාවලියේ උනකාෂ්ඨ බව කියාපාන්නකි. මෙම කරුණුවලින් පැහැදිලි වනුයේ ඔහුගේ පාලනය දරදඬු පාලන ප්‍රතිපත්තියක් මත ක්‍රියාත්මක නොවූ බව ය. මරණ දණ්ඩනයට ලක්වූවන්ට පවා පරලොව ජීවිතය සැපවත් කරගැනීමට අවැසි අවස්ථාවන් සලසාදීමෙන් ඒ බව වඩාත් තහවුරු වේ.

දේශපාලනික වශයෙන් ඔහු සිය දැක්ම මහජනතාව වෙත ගෙන ගියේ ඔහු විසින් පත් කළ විවිධ රාජ්‍ය නිලධාරීන් හරහාය. මුල් අවස්ථාවේදී ඔහුගේ දැක්ම ජනතාව අතරට ගෙන ගියේ රජයේ සාමාන්‍ය පරිපාලන කාර්යයන් හා සම්බන්ධ නිලධාරීන් ය. මීට අමතරව බ්‍රාහ්මණයින්, ඇතැරුවෝ, රියදුරෝ හා වෙළෙන්දන්ද මේ සඳහා යොදාගත් බව 'බෞම් හා රොමිලා තාපර්' වැන්නවුන් විසින් පෙන්වා දී තිබේ. ඔහුගේ ධර්ම ප්‍රචාරයට මුලින් සිටියේ 'දූත' නමින් හැඳින්වුණු විශේෂ නියෝජිත පිරිසකි. නමුත් තුන් අවුරුද්දක් ඇතුළත ඔවුන් වෙනුවට 'මහාමාත්‍ර' නම් නව නිලධාරී පිරිසක් පත්කර ඇත. ඔවුන්ගේ කාර්යය වී තිබුණේ ආධ්‍යාත්මික ගුණවගාව සඳහා ආචාරධර්ම සමාජය ඉදිරියට රැගෙන යාමයි. එනිසා ඔවුන් ධර්ම 'මහාමාත්‍රවරු' ලෙස හඳුන්වා තිබේ. (ගුරුගේ, 2005: 209)

'සුවණ්ණගිරිතො අයපුතස මහමතනං ච වචනෙන ඉසිලසි මහමත ආරොගියං වතවිය' (Corpus Inscritonum Indicarum, Vol. 1, 1969: 178). යනුවෙන් අශෝක රජතුමා විසින් කුමාරවරුන් සහ ප්‍රාදේශීය මහාමාත්‍රවරුන් මගින් මහාමාත්‍රවරුන්ට අණ දීම් කළ බව තහවුරු කරගත හැකිය. 'දෙවියන්ට ප්‍රිය වූ තෙමේ මෙසේ කියයි. 'සා මා පා වාසි මහාමාත්‍රවරුන්ට සහ නගර ගුත්තිකයන්ට රාජවචනානුසාරයෙන් මෙසේ කිව යුතු වන්නේ ය. මාගේ යම් මතයක් වේද එය ප්‍රකට වේවා සියල්ලෝ ම ඒ වූ පරිද්දෙන් කාර්ය කෙරෙත්වායි කැමති වෙඹි. යුෂ්මතුන් කෙරෙහි මාගේ උපදේශය ඒ අභිප්‍රාය සිද්ධියට ප්‍රධාන උපාය වෙයි. ඔබලා යම්සේ සජ්ජනයන්ගේ ප්‍රීතිය ඇද ගැනීමට සමත් වන්නහුද එසේ වෙත්වා.' (අභයසිංහ, 1926: 100) ඔහු සිය නිලධාරීන්ගෙන් අපේක්‍ෂා කළේ කුමක්ද යන්න මෙයින් පැහැදිලි ය. මහා මාත්‍රවරුන්ට අමතරව 'යුත හා ලජ්ජක' (රජ්ජක) යනුවෙන් නිලධාරී පිරිසක්ද අශෝකගේ පරිපාලන ක්‍රියාවලියට සහභාගි වී සිටි බව පෙනේ.

'මාගේ රාජකයින් බෙහෝ දහස් ගණනක් මනුෂ්‍යයින් වෙනුවෙන් කටයුතුවල නියලී සිටී. මිනිසුන්ට ත්‍යාග දීම හෝ දඬුවම් දීම යන දෙක පිළිබඳව මම ඔවුන්ට (රජ්ජකයින්ට) නිදහස දුනිමි. ඔවුන් නගර හා ජනපදවාසී සියලු ජනතාවගේ හිතසුව පිණිස කටයුතු කරන්නවා' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 142). යනුවෙන් රජ්ජකයන්ට පැවරී තිබූ කාර්යයන් හා ඔවුන්ගෙන් අපේක්ෂා කළේ කුමක්ද යන්න සඳහන් කර ඇත. 'මාගේ මහාමාත්‍යවරු බොහෝ දැහැමි කටයුතු හා විවිධ රාජ අනුග්‍රහයන් කිරීමෙහි නියුක්තව සිටිති. ඔවුහු ගෘහස්ථ, උදාසීන, සියලු ම ජනයා හා සියලු දෘෂ්ටිකයන්ගෙන් හිතවැඩ පිණිස නියුක්තව සිටිති. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 142) සිය මහාමාත්‍ය නම් නිලධාරීන් මගින් සාමාන්‍ය ජනයාගේ මෙන් ම විවිධ ආගමික කණ්ඩායම්හි කටයුතු සිදුකළ බව මෙයින් පැහැදිලි වේ. ඒ අනුව මහාමාත්‍යවරු, ධර්ම මහාමාත්‍යවරු, ස්ත්‍රී අධ්‍යක්ෂක මහාමාත්‍යවරු, දූතයෝ, ලිපිකාරයෝ, යුක්තක, රජ්ජක ආදී නිලධර පැලැන්තියක් අගෝකයන්ගේ පාලනය ක්‍රියාත්මක කිරීමට සහය වී ඇති බව පෙනේ. මෙයින් පෙනී යනුයේ නිලධාරී යාන්ත්‍රණයක් මගින් අගෝක සිය දේශපාලන දර්ශනය හා සදාචාර පද්ධතීන් ජන සමාජයට ලබාදීමට උත්සාහගෙන ඇති බව ය.

මිනිස් හා තිරිසන්ගත සමාජ කණ්ඩායම් පිළිබඳ අගෝකගේ දැක්ම

අගෝක රජතුමා මිනිස් හා තිරිසන්ගත සමාජ කණ්ඩායම් කෙරෙහි අනුගමනය කළ ප්‍රතිපත්තීන් හා ඔහු තත් සමාජ කණ්ඩායම් සම්බන්ධයෙන් දැක්වූ ආකල්පයන් කවරේද යන්න ඔහු විසින් පිහිටුවා ඇති අභිලේඛන මූලාශ්‍රය ඇසුරෙන් අධ්‍යයනය කළ යුතුව ඇත. ශිලා ලේඛන සන්නිවේදන මාධ්‍යය තුළින් ඔහු හුදෙක් අපේක්ෂා කළේ සමාජයේ යහපතයි. සමාජය යම්සේ යහපත් වන්නේද එයින් රාජ්‍යය යහපත් වන්නේය යන අදහසේ සිට එතුමා ක්‍රියාත්මක විය. 'මම බණ ඇස්සවිමි අස්සවන්නෙමි. ධර්මානුශාසනා කරන්නෙමි. ජනයාට අවවාද කිරීමට රාජ පුරුෂයෝද, දස දහස් ගණන් වැසියන් අතර රජ්ජකයින්ද '... එස මෙ හුතා. ධම්මසවනානි සවාපයාමි' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 123). යොදවන ලදී. අගෝක සියලු ම ප්‍රජාව දුටුවේ තම දරුවන් ලෙස ය. ඔවුන්ගේ මෙලොවත් පරලොවත් යහපත් කරලීම සිය අපේක්ෂාව බව 'ජෝගඩ' ලිපිය තුළත් කියා සිටියි. 'සව මුනිසා මේ පජා. අථ පජායෙ කිංති මෙ සවණෙ.....' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 115). තම දරුවන් කෙරෙහි පියෙකුගේ හදවතේ ඇතිවන දයාව, අනුකම්පාව සෙනෙහස සිය රටේ ජනතාව කෙරෙහි ඇති වන්නේ නම් ඔහු ශ්‍රේෂ්ඨ පාලකයෙකි. සිය රටවැසියන්ද තම සුජාත දරුවන්ය යන හැඟීම මත ක්‍රියාත්මක වූ අගෝක ඔවුන්ට නිවැරදි මාර්ගයක් ධර්මාවබෝධයක් ලබාදීමට විවිධ උපක්‍රම භාවිත කළේය. සිය ප්‍රජාවගේ මෙලොව ජීවිතය මෙන් ම පරලොව ජීවිතයද සැපවත් කිරීම සඳහා නිශ්චිත වැඩපිළිවෙළක් අගෝකට තිබුණු බව මෙයින් පැහැදිලි වේ. 'ජෝගඩ' ලිපියේ සඳහන් ආකාරයට සිය ප්‍රජාව තම දරුවන් සේ දැකීම සැබවින් ම ඔහුගේ හදවතේ පැන නැඟුණු සැබෑ සිතුවිල්ලක්ද එසේත් නොමැති නම් එය දේශපාලනමය වශයෙන් භාවිත කළ උපක්‍රමයක්ද යන්න නිශ්චිතව ම කිව නොහැකි ය.

දෙවැනි 'ගිරිනාර' ලිපිය තුළින් අගෝක සිය ප්‍රජාව හා අනිකුත් සත්ත්වයන් කෙරෙහි කටයුතු කළේ කෙසේද යන්න හෙළිදරව් වේ. එහි එන විස්තරයන්ට අනුව අගෝක රජු

මිනිසුන්ට පමණක් නොව සතුන්ටද ප්‍රතිකාර කළේය. 'ද්වේ විකිෂා කතා. මනුස විකිෂා ච පසුවිකිෂා...' (Select Inscriptions Bearing on Indian History and Civilization, Vol. 01, 1965: 17). 'මූලානි ච ඵලානි ච යතු යතු නාස්ති සර්වත භාරාජිනානි රෝපාජිනානි' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 130). ප්‍රතිකාර සඳහා අවැසි මුල් වර්ග මෙන් ම ගෙඩි වර්ග සහිත ගස් ගෙනවිත් විවිධ ස්ථානවල රෝපණය කිරීමේ වැඩපිළිවෙළ ඔහු අතින් ක්‍රියාත්මක වූ දුරදර්ශී ක්‍රියාවලියකි. දෙපා සිවුපා සත්ත්ව කොට්ඨාස කෙරෙහි අවැසි නිරෝගි බව ලබාදීම කෙරෙහි අවධානය යොමු කළ අශෝක කිසිදු හේදයකින් තොරව ඔවුන්ට ප්‍රතිකාර කළේය. සෞඛ්‍ය සම්පන්න ප්‍රජාවක් ඇතිකිරීම ඔහුගේ අරමුණ වූ බව පැහැදිලිය. එසේ ම සියලු සත්ත්වයන් කෙරෙහි එසේ ප්‍රතිකාර කිරීම හා එයට අවශ්‍ය කරන සම්පත් සම්පාදනය කිරීම පාලකයා අතින් ඉටුවිය යුතු යුතුකමක් ලෙස සලකා කටයුතු කළ බව මෙයින් ගම්‍ය වෙයි. සෞඛ්‍ය සේවය නගාසිටුවීමට අමතරව සතුන්ට හා මිනිසුන්ට සෙවන සඳහා මහා මාර්ග ආසන්නයේ නූත ගස් පිහිටුවන ලද බවත් ඔවුන්ගේ පහසු නිවා ගැනීම සඳහා ළිං ආදිය කැන වූ බවත් එහි සඳහන්ව තිබේ.

සමාජ සුබසාධනය ඉහළින් ඇගයූ අශෝක රජතුමා ඒ නිසා ම අඹ උයන් රෝපණය කරවීම, ක්‍රෝශ අටෙන් අටට ළිං කරවීම, විශ්‍රාම ශාලා පිහිටුවීම, සතුන්ගේ ප්‍රයෝජනය පිණිස ඒ ඒ තන්හි පැන්හල් පිහිටුවීම ආදී කටයුතු කරන ලදී. අශෝක මේ ආකාරයෙන් කටයුතු කළේ ජනතාවට ධර්මානුකූලව ජීවත්වීමට අවකාශ සැලසීම සඳහා ය. ඔහුගේ මහජන ප්‍රතිපත්තිය සහමුලින් ම සාරධර්ම ප්‍රවර්ධන කාර්ය කෙරෙහි ම නැඹුරු වී තිබුණු බව මෙයින් පෙනී යයි. 'ඉමං වූ ධම්මානුපට්ඨනි අනු පට්ඨප්පංකු' (ගුරුගේ, 2005: 212). ඔහු සමාජය කෙරෙහි අනුගමනය කරන ලද ප්‍රතිපත්ති නිසාවෙන් සමාජය කොතරම් යහපත් මාර්ගයට නැඹුරු වී ඇතිද යන්න ඔහුගේ හතරවන 'ගිරිනාර්' ලිපියෙන් පැහැදිලි වෙයි. බ්‍රාහ්මණ හා ශ්‍රමණයන්ගේද මවුපියන් හා සිවුපා සතුන්ගේද දහමිහි හැසිරීම වර්ධනය වී ඇත. 'එස අපේ ච බහු විධෙ ධම්මචරණේ වසීතෙ' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 5-6). යන්නෙන් ඒ බව සනාථ වෙයි. මෙලෙස මිනිසුන්ට මෙන් ම සෑම සත්ත්වයෙකුට ම අශෝක විසින් කරන ලද සැලකුම්වලින් අශෝකගේ සමාජ දැක්ම කවරේද යන්න අවබෝධ කරගත හැකිය. තවද ධර්ම මහාමාත්‍යන් යොදවා ඇති ආකාරයෙන් පෙන්නුම් කරනුයේ ඔහුගේ සමාජ දැක්ම පොදු එකක් වූ බව ය. තමන් ධර්ම මහාමාත්‍යන් යෙදවූයේ ගිහියන්ගේ හා පැවිද්දන්ගේ යහපත සඳහා හේතුවන නොයෙක් කටයුතු සඳහා බවත් ඒ අනුව සංඝයාගේ වැඩ පිණිසද, බ්‍රාහ්මණයන් සඳහාද, අජීවකයන් සඳහාද, එසේ ම සියලු පාෂණ්ඩයන් සඳහාද ආදී වශයෙන් ඔවුන් වෙත වෙන් වෙන් වශයෙන් ධර්ම මහා මාත්‍රවරු යොදවන ලද බව පැහැදිලි කෙරේ. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 131) එසේ ම මෙහි සඳහන් නොවුණු ආගමික නායකයන් අතරටද සිය නියෝජිතයන් යවන ලද බව ඔහු විසින් ප්‍රකාශ කර තිබේ. මෙසේ තමන්ට හැකි සෑම කාර්යයක් ම හැකි උපරිමයෙන් කිරීමට අශෝක තම රාජ්‍ය ප්‍රතිපත්ති උපයෝගී කරගෙන ඇති බව ඉහත කරුණුවලින් තහවුරු වෙයි.

එසේ ම ඉහත සඳහන් නිලධාරීහුද මගේ සහ මගේ බිසෝවරුද තැහි බෙදා දීමෙහි යොදවන ලද බවත් ඔවුන් සිය බිසව, දරුවන් වෙනුවෙන් හා තමන් වෙනුවෙන්ද මහ ජනයා

වෙනුවෙන්ද ධර්ම දානය, ධර්ම ප්‍රතිපත්ති ක්‍රියාවට නැංවීම් ආදී කටයුතු කරන ලද බවත් ලෝකයා තුළ දයාව, අනුකම්පාව, සත්‍ය ගරුක බව, පිරිසිදු බව, සතුට හා දියුණුව ඇති කරලීමට කටයුතු කරන බවත් අශෝක විසින් ප්‍රකාශ කර තිබේ. (පක්ෂ්ඤාසාර හිමි, 1965: 134) මිනිසුන් අතර පැවැති සත්ත්ව හිංසාව, පූජකයන්ට ගරු නොකිරීම ආදී අධර්මිෂ්ට ක්‍රියා ඔවුන් අතුරින් බැහැර කරමින් ඔවුන්ට යහපත් ගුණ ධර්ම පුරුදු කරන ලද්දේ 'විමාන දර්ශන, හස්ති දර්ශන' ආදිය පැවැත්වීමෙනි. ඒ බව හතරවන 'ගිරි ලිපියෙන්ද තහවුරු වේ. මිනිසුන් තුළ ගුණ ධර්ම ඇති කිරීම සඳහා විවිධ ක්‍රමෝපායන් ක්‍රියාවට නැංවූ අතර ඒ සඳහා විවිධ නිලධාරීන්ද පත් කළේය. (ධම්මවිසුද්ධි හිමි, කල්පනා, 12) මෙලෙස සිය නිලධාරීන් මාර්ගයෙන් හා විවිධ ක්‍රම තුළින් ලෝකයාගේ සිත් තුළ යහපත් ගුණධර්ම දියුණු කිරීමට, ඔවුන්ගේ දෙලොව දියුණුව සලසන්නට අශෝක කටයුතු කළ අතර එයින් ඔහුගේ සමාජ ප්‍රතිපත්තිය කවර ස්වරූපයක් ගත්තේද යන්න හෙළිදරව් වේ.

දේශනයට වඩා ආදර්ශය වඩාත් ප්‍රායෝගික යැයි අවබෝධ කරගත් අශෝක තම ජීවිතය නිවැරදි දිශානතිය කරා ක්‍රමානුකූලව රැගෙන ගියේ කෙසේද යන්න ජනතාවට සිහිපත් කරන අතර එම පිළිවෙත සිය රටවැසියන්ද අනුගමනය කිරීම තමාගේ අපේක්ෂාව බව සිහිපත් කරයි. ඔහුගේ මෙම ජීවිත පරිවර්තනය හා ක්‍රියා පිළිවෙත ඔහු විසින් පිහිටුවා ඇති ශිලා ලේඛන ඇසුරින් තහවුරු කරගත හැකිය. 'මව්පියන්ට සේවය කිරීම, ගුරුවරුන්ට සේවය කිරීම, වැඩිහිටි මහල්ලන් කෙරෙහි මනාසේ හැසිරීම, ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන් කෙරෙහි දුගීන් හා අවාසනාවන්තයින් කෙරෙහි යටත් පිරිසෙන් දාසයන් හා මෙහෙකරුවන් කෙරෙහි යහපත් ලෙස හැසිරීම දියුණු වූ බවත්, මතුටද එය දියුණු වන' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 131) බවත් ඔහු විසින් ප්‍රකාශ කර තිබේ. මේ ආදී වශයෙන් රජු මුලින් ආදර්ශමත් වී පසුව තම වැසියාට එසේ කරන මෙන් උපදෙස් දී තිබේ. යටෝක්ත වශයෙන් වූ සෑම රාජ්‍ය ප්‍රතිපත්තියක් ම ක්‍රියාවට නැංවීමෙන් එතුමා අපේක්ෂා කළේ කුමක්ද යන්නත් ඉහත ලිපියෙහි ම සඳහන් වේ. එනම් 'දයා (දයාව) දානෙ (දානය) සවෙ (සත්‍ය බව) සොවයෙ (පිරිසිදු බව) මදවෙ (මෘදු බව) සාධවෙ' (යහපත් බව) යනාදී වූ මෙම ගුණ ධර්මයන් ජනයා තුළ වර්ධනය කිරීමත් ඔවුන්ගේ දියුණුව සැලසීමත් බව එහි එන කරුණුවලින් පැහැදිලි වෙයි. අශෝක රජු අවිනිංසාව බෙහෙවින් ඇගයූ බව 'දිල්ලි තෝප්‍රා' හත්වන ටැම්ලිපියෙන් තහවුරු වේ. එම ලිපියෙහි දැක්වෙන ආකාරයට නොමැරිය යුතු හා වැඩ නොගත යුතු සතුන්ගේ නම් ලැයිස්තුවක් දක්වා ඇත. 'ගර්හනී භාවයට පත් හා මාස හයට අඩු පැටවුන් ඇති එළු දෙනුන් හෝ ගවයන් යම් යම් කාර්යයන් සඳහා නොගත යුතු බව කියයි. කුකුළන් කෙටවීමද නොකළ යුතු බව කියන ඔහු සතුන් මැරීම සඳහා හෝ හිංසාව සඳහා හෝ කලෑ ගිණි නොතිබිය යුතු යැයි අවධාරණය කරයි. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 125) ඔහු මිනිස් සමාජය කෙරෙහි මෙන් ම තිරිසන්ගත සත්ත්ව සමාජය කෙරෙහිද දැක් වූ ආකල්පයන් කවරේද යන්න මෙයින් සනාථ වෙයි.

අශෝක සෙල්ලිපි පිහිටුවීමෙන් පමණක් මිනිසුන්ට උපදෙස් දුන් අයෙකු නොවේ. අවවාදයට වඩා ආදර්ශය උතුම්ය යන සංකල්පයේ සිට කටයුතු කළ අයෙකි. සමාජයක හොඳ හා නරක දෙක පෙන්වාදෙන අශෝක තමන් මීට පෙර (ලිපිය ලිවීමට පෙර) කෑම සඳහා සිය දහස් ගණනක් වූ ප්‍රාණීන් මැරූ බවත්, ලිපිය ලියවන අදවන විට එම සංඛ්‍යාව

මොණරුන් දෙදෙනෙකු හා එක් මුවෙකු දක්වා අඩු කළ බවත් මින් පසුව එම ප්‍රාණීන් තිදෙනාද නොමරණ බවත් කියයි. 'තිංනි යෙ වා පානානි අලභියංකි..... ධ්‍රැවෝ එතනා පිචු තීනි පානානි නො අලාභියංසති' (Corpus Inscritonum Indicarum, Vol. 1, 1969: 27) දිගු කාලීනව තමන් විසින් කළ පාපකාරී ක්‍රියාවන් ක්‍රමාණුකූලව නවතා දමා නිවැරදි මාර්ගය වෙත ප්‍රවේශ විය යුත්තේ කෙසේද යන්න ඔහු මෙයින් පෙන්වා දෙයි. ඒ සඳහා තමන් ආදර්ශයට ගන්නා ලෙස ඔහු මහජනයාට සිහිගන්වයි. ආඥා දායකයෙකු නොවූ අශෝක සිය ප්‍රජාවට අනුගාමිකයෙකු වීමට යන්න දැරූ බව මෙයින් පැහැදිලි කරගත හැකි ය.

අශෝකගේ ආගමික ප්‍රතිපත්තිය

අශෝක විසින් ක්‍රියාවට නැංවූ ආගමික ප්‍රතිපත්තීන්හි සාරය ඔහුගේ අභිලේඛන ඇසුරෙන් තහවුරු කරගත හැකිය. කාලිංග යුද්ධයෙන් වූ තැවීම හෙතෙකොටගෙන මූලින් අනුගමනය කළ දිගු විජය ප්‍රතිපත්තිය අත්හැර දමා ඒ වෙනුවට ධර්මවිජය පදනම් කොටගෙන ඒ තුළින් දේශීය මෙන් ම ජාත්‍යන්තර වශයෙන්ද ධර්ම ප්‍රචාරක කටයුතු කරමින් ලෝකයා යහපතෙහි යෙදවීමට උත්සාහ දැරීම මෙතුමාගේ ආගමික ජීවිතයේ සඵලත්වය කියා පායි. ධර්මය යනුවෙන් අපේක්ෂා කරනුයේ කුමක්ද යන්න මූලින් අවබෝධ කරගත් කල්හි අශෝක රජු සමාජ ගතකිරීමට උත්සාහ කළ දහමත් ඔහු අනුගමනය කළ දහමත් ඔහුගේ ධාර්මික ප්‍රතිපත්තියත් එයින් අපේක්ෂිත කාර්යයන් අවබෝධ කරගත හැකි ය.

පාලි භාෂාවේදී 'ධම්ම' යන පදය භාවිත කර ඇත්තේ ධර්මය, යහපත් පැවැත්ම, ආගම, ක්‍රිපිටක ධර්මය, න්‍යාය (බුද්ධදත්ත හිමි, 1998: 249) යන අරුතින් ය. විශේෂයෙන් ම පාලි භාෂාවේදී මේ පදය බුදුන් වහන්සේගේ දේශනාවන් හැඳින්වීම සඳහා යෙදී ඇත. 'ධම්ම' යන පදය අශෝක අභිලේඛනවල 'තිස් වරකට' වැඩි ගණනක් යෙදී ඇති බව ඒ පිළිබඳ පර්යේෂණ කළ උගතුන් පෙන්වාදී තිබේ. දෙවන 'හයිරාට්' ලිපියේ භාවිත කර ඇති 'ධම්ම' යන පදය බුදුන් වහන්සේ විසින් දේශිත ධර්මය හැඳින්වීම සඳහා යොදා ඇති බව බොහෝ දෙනාගේ පිළිගැනීම වී තිබේ.

අශෝක ධර්මය පිළිබඳව උගතුන් අතර ඇත්තේ විවිධ මතවාදයන් ය. 'කර්න් සහ රීස් ඩේවිඩ්ස්'ට අනුව අශෝක විසින් සමාජගත කළ ධර්මය බෞද්ධ ධර්මයේ සඳහන් ගිහියෙකුට සුදුසු ධර්ම කොටස් ඇතුළත්ව සකස්කරන ලද්දකි. ආචාර්ය 'ජේලිට්'ට අනුව එය රාජ ධර්මයකි. 'මුකර්ජ්'ට අනුව එය සෑම ආගමක ම සාරයයි. ආචාර්ය 'බරුවා' මහතාට අනුව බෞද්ධ ධර්මයේ ලෞකික පක්ෂය පදනම් කොට සකස් වූ අශෝක ධර්මය රාජ ධර්මයක්, උපාසක ධර්මයක්, හා ලෝක ධර්මයක් වෙයි. (පියසේන, 1968: 54) 'බරුවා' මහතා විසින් ඉදිරිපත් කරන මෙම මතවාදයට බොහෝ දෙනා අනුකූලතාවයක් දක්වා ඇත. ඇතැමෙක් පෙන්වා දෙන ආකාරයට අශෝක සමාජ ගත කළේ බුදුදහමේ සාරයයි. ඇතැමෙකුට අනුව එය සර්ව සාධාරණ වූ දහමකි. බුදුදහම නාගරික උසස් පන්තිය අතර ජනප්‍රිය වූ ආගමක් බවත්, නිවන් අවබෝධ කරගැනීමට හැම දෙනාට ම කළ නොහැකි වූ හෙයින් බුදුදහම පොදු කරණයට ලක් නොවූ බවත් 'මැක්ස් වේබර්'ගේ අදහසයි. 'ජේ. ඇලන්'ට අනුව බුදුදහම පොදු ජන ආගමක් බවට පත් කළේ අශෝක ය. (දසනායක, 2004: 141 - 142) බුදුදහම සම්බන්ධයෙන් 'මැක්ස් වේබර්'ගේ අදහස එනම් 'බුදුදහම සෑමට ම නොවේය යන අදහස'

පිළිගත නොහැකි මතවාදයකි. සාමාන්‍ය පොදු ජනයාගේ ධර්මාවබෝධය පිළිබඳ කථා සිද්ධි එයට නිදසුන් ලෙස පෙන්වාදිය හැකි ය. ඇතැම් විචාරකයන් අශෝක බෞද්ධයෙකු ලෙස හඳුන්වාදීමට උත්සාහ ගත්තද ඇතැමුන් ඔහු බෞද්ධ ආගමට පමණක් අයිති කිරීමට සූදානම් නැත. මේ පිළිබඳව අදහස් දක්වන ‘විත්සන්ටි ස්මිත්’ මහතා පෙන්වා දෙනුයේ ‘අශෝක’ කිසිම ආගමකට තනියෙන් අයත් නොවන, පොදු අයෙකු බව ය. (පඤ්ඤාසාර හිමි, 1965: 108). බුදුදහම වැළඳගත් අශෝක වර්තය පිළිබඳව විවේචනයක යෙදෙන ‘රොමිලා තාපර්’ ‘අශෝක’ බුදුසමය වැළඳ ගන්නේ යථාවබෝධයෙන් හෝ ආධ්‍යාත්මික පරමාර්ථ උදෙසා හෝ නොව, ස්වකීය ආත්මාර්ථය උදෙසා යැයි සඳහන් කරයි. (Thapar, 1961: 144). ‘රොමිලා තාපර්’ගේ මෙම ප්‍රකාශය ‘ආනන්ද ගුරුගේ’ මහතා විසින් දැඩි විවේචනයට ලක්කර තිබේ. මෙතුළින් පෙන්වාදීමට උත්සාහ ගනුයේ අශෝක දහම බුදුදහමේ ආභාසය ලැබූවක්ද නොවූවක්ද යන්න නොව, ඔහු විසින් සමාජයට දෙන්නට උත්සාහ කළ ධාර්මික ප්‍රතිපත්තිය කවරේද යන්නත් ඔහු විසින් ආගම් වෙනුවෙන් ක්‍රියාත්මක කරන්නට යෙදුණු ප්‍රතිපත්තියක් කවරේද යන්න හඳුනා ගැනීමයි. එය බුදුදහම හෝ ඉන්දීය ආගමිහි සාරය වුව විස හැකිය.

ඇතැමුන් පෙන්වා දෙන ආකාරයට ‘අශෝක’ රජු බෞද්ධයකු යැයි පිළිගත හැකි කරුණු බොහෝමයක් ඔහු විසින් පිහිටුවා ඇති එකොළොස්වන ‘ගිරිනාර්’ අභිලේඛනයේ සඳහන්ව ඇත. ‘ධර්ම දානය, ධර්මය ලැබීම, ධර්මය විස්තර කිරීම හා ධර්මය අවබෝධ කරගැනීම වැනි රසයක් තමන්ට නැති බව’ (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 18) පෙන්වා දෙන අශෝක ධර්මය කෙරෙහි සිය සිත තුළ ඇති ඇල්ම කවරේද යන්න ප්‍රකාශ කර සිටියි. එසේ ම ‘සියලු දානයන් අතුරින් ධර්ම දානය ජය ගන්නේ ය.’ (ධම්මපදය, 1979: වග්ගය. 24. ගා. 21.) යන බුදුවදන ක්‍රියාවට නංවමින් මහජනයා වෙනුවෙන් ධර්ම දානය ලබාදීමටද හේ කටයුතු කළේය. බුදුදහමට වඩාත් නැඹුරු වූ ඔහු තුළ ‘ධර්මයට ඇති අපේක්ෂාව, ධර්මයට ඇති කැමැත්ත දිනෙන් දින වර්ධනය වූ හැටි ප්‍රකාශ කර සිටියේ ය. ‘ධම්මාපෙඛා ධංමකාමනා වා සුවෙ සුවෙ වඛිතා වඛිසති’ (Select Inscriptions Bearing on Indian History and Civilization, Vol. 01, 1965: 119) සිය ජීවිතය දීප්තිමත්කර ගත් අශෝක තම රටවැසියන් මෙන් ම ‘වෝළ, පාණ්ඩ්‍ය, සතිය පුත්‍ර, කේරළය හා තම්බපණ්ණී’ යන අසල්වැසි මිතුරු රාජ්‍යයන්හි වැසියන්ද සැපවත් කිරීමට කටයුතු කළේය. ‘සර්වත විජ්ජනම්හි දේවානම්පියස පියදසිනෝ ප්‍රචංතෙසු යථා වෝඩා පාඩා සතිය පුතො කෙනල පුතො ආ තංඛපන්නි’ (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 2 - 3). ඉහත සඳහන් කළ කරුණුවලින් පැහැදිලි වනුයේ අශෝක බුදුසමය හා හික්කු සංඝයා කෙරෙහි වඩාත් සමීප බවක් දක්වමින් එය ඇසුරු කළ බව ය. අශෝකගේ දැක්මට අනුව ‘අපාසින වේ (පවින් වැලකීම) බහුකයානෙ (බොහෝ පුණ්‍යක්‍රියාවල නිරතවීම) දයා (දයාව) දානෙ (දීම-දානය) සවෙ (සත්‍යය) සොවයෙ (පිරිසිදු බව)’ (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 145) යන කරුණු ධර්මයට අයත් ය. ඔහු විසින් ධර්මය ලෙස අවබෝධ කරගත් කරුණු සත්ත්වයාගේ මෙලොව පරලොව දෙකට ම වැඩදායී කරුණු ය. මේ ධර්මය හැමදෙනාට ම පොදු බවත් එය අවබෝධකර ගැනීම ඕනෑම උස් පහත් අයෙකුට කළ හැකි බවත් අශෝක පෙන්වා දෙයි. ක්‍ෂුද්‍රයකුට හෝ ධර්මයෙහි යෙදීමෙන් අරමුණු ඉටුකරගත හැකි බව කියන අතර උසස් පුද්ගලයන්ට පමණක් මෙය අවබෝධ කරගත හැකියැයි කවරෙක් හෝ නොසිතිය

යුතු බවත් පෙන්වා දී තිබේ. ‘.. න හෙවං දඛිතවියේ බදලකේව ඉම අධිගච්ඡේයාත’ (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 174).

අශෝක අධිරාජයෙකු වශයෙන් තත්කාලීන සංඝ සමාජයේ ඇති වී තිබුණු යම් ගැටලුකාරී තත්වයන් හඳුනාගෙන එයට පිලියම් කරනු වස් සංඝ සාමග්‍රියක් කළ බවට ‘කොසම්බි හා සාරානාත්’ යන ටැම් ලිපිවල සඳහන් වේ. ‘පාට (ලී පුත්ත) යෙහි කිසිවෙකු විසින් සංඝ හේදයන් (නොකළ) යුතුය. යම් භික්ෂුවක් හෝ භික්ෂුණියක් හෝ සංඝයා හේද කරයිද ඒ භික්ෂුව හෝ භික්ෂුණිය සුදු වස්ත්‍ර අන්දවා ආවාසයෙන් බැහැර කළ යුතු යැයි අවධාරණය කර ඇත. මේ නියෝගය භික්ෂු සංඝයා කෙරෙහිද භික්ෂුණි සංඝයා කෙරෙහිද දැන්විය යුතු බව ඔහු වැඩිදුරටත් සඳහන් කර ඇත.’ (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 161) ‘කොසම්බි’ ලිපියේදී මහාමාත්‍රවරුන්ට නියෝග කර සිටිනුයේ කවරෙකු හෝ සංඝයා හේද කරන්නේ නම් ඔවුන් සසුනින් බැහැර කළ යුතු බව ය. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 159) සංඝයාගේ අභිවාද්ධිය ඉහත දැක් වූ ලිපිවල පරමාර්ථය වූ අතර අශෝකයන්ගේ ‘හාබුෆ්’ සෙල්ලිපිය ආරම්භ කර ඇත්තේ තෙරුවන් වන්දනා කරමින් ය. බුදුන්, දහම්, සඟුන් යන තෙරුවන් කෙරෙහි එතුමාගේ ඇති ගෞරවය, ප්‍රසාදය පැහැදිලි කරන අතර බුදුන්වහන්සේ විසින් කිසියම් ධර්මයක් ප්‍රකාශ කරන ලද්දේද ඒ සියල්ල සුභාමිත බවත්, එය මහජනයා වෙත දීම තම යුතුකම බවද සඳහන් කර සිටියි. මෙම ලිපියේ එන කරුණු පිළිබඳව දිගු විස්තරයක් ජයවික්‍රම මහතා විසින් සිදු කර තිබේ. (ජයවික්‍රම, 1963: 5 - 6) ඉහත කරුණුවලින් ගම්‍ය වන්නේ තත්කාලීන පාලකයාට පරිපාලනමය වශයෙන් භික්ෂුන් වහන්සේලාගේ කටයුතුවලට සම්බන්ධ වීමට හැකියාවක් තිබුණු බව ය. එසේ ම ප්‍රතිපත්තියක් වශයෙන් සංඝයාගේ සමගිය අපේක්ෂා කළ බවත්, ඒ වෙනුවෙන් පෙනී සිටිය බවත් මෙයින් පැහැදිලිය.

අටවන ‘ගිරිනාර්’ ලිපියේදී අශෝක රජු දිග් විජය ප්‍රතිපත්තිය අත්හැර ධර්ම යාත්‍රාවේ යෙදුණු බව තහවුරු කරයි. ‘පෙර සිටි රජවරු විහාර යාත්‍රාවේ යෙදුණු බවත් මේ ගමනේදී මුව දඩයමේ හා සෙසු වෙනත් විනෝද ක්‍රීඩාවල නියලුණු බව කියන අශෝක අභිෂේකයෙන් දසවන අවුරුද්දේ තමන් සම්බෝධියට පත් වූ තැනට ගිය බවත්, එය ධර්ම යාත්‍රාව බවත් සඳහන් කරයි. මේ ගමනේදී ‘මහණ බමුණන් බැහැ දැකීම, දන්දීම, ධර්මානුශාසනා පැවැත්වීම, ඒ පිළිබඳව සාකච්ඡා කිරීම (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 14) වැනි දේ සිදු කළ බවත් සඳහන් කරයි. අශෝක විහාර යාත්‍රාව අනහර ධර්ම යාත්‍රාවේ යෙදුණු බව ‘ධොලි’ ලිපියෙන්ද තහවුරු වේ. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 89) මෙයාකාරයෙන් ධර්ම යාත්‍රාවේ යෙදීමෙන් පෙන්වා දෙනුයේ සමාජයට ආදර්ශයකි. රාජ්‍ය නායකයාගේ ආදර්ශමත් ක්‍රියාවන් රටේ සාමාන්‍ය ජනයාගේ ජීවිතවලට මහත් ආලෝකයක් සපයයි.

අශෝක බුදුදහමට විශේෂ ගෞරවයක්, සැලකිල්ලක් දැක්වූවා සේම අනෙකුත් ආගම්හි පූජකයින්ටද සැලකිලි දැක්වීමත් ඔවුන් අතර සමගියත් අපේක්ෂා කළ බව ඔහුගේ හත්වන ‘ගිරිනාර්’ ලිපියෙන් තහවුරු වේ. ‘දේවානම්පිය පියදස්සි රජ සියලු නිකායයන් (පාෂාණ්ඩයන්) හැම තැන්හි ම වාසය කරනවා දැකීම අපේක්ෂා කරයි. එසේ ම ‘මහජනයා විවිධ අදහස්

හා ආශා ඇති අය බවත් පෙන්වා දෙන අශෝක රජු හැම දෙනා ම යමක් දීමේදී, දීමනාවේ මද කුඩා බව නොව, දෙන තමාගේ සංයමය, සිතුවිලිවල පිරිසිදු බව, කරුණාව හා දැඩි හක්තිය ඇති කරගත යුතු බවත් ඒවා යමෙකුට නැතිනම් හේ පහත් අයෙකු' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 13) බවත් කියයි. මෙම ලිපියේ එන කරුණුවලින් පෙන්නුම් කෙරෙනුයේ ඔහු සර්ව ආගම්වලට ගරු කළ බව ය. බුදුදහමට අමතරව වෙනත් ආගම් අදහන අනුගාමිකයන් ඇති බවත් ඒ හැම දෙනාගේ ම හදවත් තුළ මෙබඳු ගුණ වගාවන් ඇති කරගත යුතු බවත් ඔහු වැඩි දුරටත් පෙන්වා දෙයි. එනිසා ඔහු අන්‍ය ආගම් විරෝධයක් ලෙස හැඳින්විය නොහැකිය. 'අවස්ථාවට සුදුසු ලෙසින් අන්‍ය නිකායන් පිදීමට ලක්කළ යුතු බවත්, එසේ කිරීමෙන් ඔහු සිය නිකායද වර්ධනයට ලක්කරන බවත් අනුන්ගේ නිකායට උපකාර කරන බවත් හේ කියයි. යමෙක් තම නිකාය කෙරෙහි යම් හක්තියකින් සිය නිකාය ආලෝකමත් කිරීම සඳහා අන් නිකායන්ට ගරහණු ලබයිද ඔහු තම නිකායට එයින් මහත් හානියක් සිදු කරන බව අශෝක පෙන්වා දෙයි. (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 20) ඔහු තුළ තිබුණු සමයාන්තර දෘෂ්ටිය කවරේද යන්නත් ඒවා ඇගයීමට ලක්කළ ආකාරයත් මෙයින් පැහැදිලි වෙයි. බුදුදහම කෙරෙහි අශෝක වඩාත් සමීප වූයේ නමුත් ඔහු අනෙක් ආගම් කෙරෙහිද නොමදව අනුග්‍රහය දැක්වීය. ඔහු අනෙක් ආගම්වල ඇති ධර්මතාවන්ද සිය ජීවිතයට ඇඳා ගත්තේ ය. සියලු ආගම්වල හොඳ දෑ ග්‍රහණය කරගත් අශෝක එම ධර්මතා සමාජගත කිරීමට අභිලේඛන මාධ්‍යයක් කරගත්තේ ය.

අශෝක සියලු ම ආගම්වලට ගෞරව කළ බව සැබෑව. නමුත් ඔහු තත්කාලීන සමාජයේ දුටු නිරර්ථක ඇදහීම් හා උත්සව ආදිය පිළිකුල් කළේය. නිරර්ථක කටයුතුවලින් බැහැරව යහපත් වැදගත් වැඩ කරන ලෙසද අන්‍යයන්ට උපදෙස් දී තිබේ. එයට කදිම උදාහරණ වන්නේ නවවන 'ගිරිනාර්' ලිපියයි. ජනයා ආවාහ විවාහ හා පුත්‍රලාභ, දුරගමන් යන විට, විවිධ රෝග හා ආපදාවස්ථාවලදී ආදී තන්හිදී විවිධ ලොකු කුඩා මංගල උත්සව පවත්වන බවත් එම මංගලයන්ගෙන් ලැබෙන ඵලප්‍රයෝජන අල්ප බවත් පෙන්වා දෙන අශෝක මහත් ඵල ගෙන දෙන 'ධර්ම මංගල නම් වූ මංගලයන්හි යෙදෙන මෙන් අවධාරණය කරයි. 'අස්ති ජනෝ උවාචචං මංගලං කරෝති. ආබාධෙසු වා ආවාහ විවාමේසු වා පුත්‍රලාභේසු වා ප්‍රවාසමිහි වා ඒතමිහි ව අවමිහි ව උවාචචං මංගලං කරෝති.' (Corpus Inscritionum Indicarum, Vol. 1, 1969: 15).

අශෝකගේ අභිලේඛනයන්ට අනුව ඔහුගේ ධර්මය වූයේ 'දයාව, දානය, සත්‍යය, පිරිසිදු බව, මෘදුබව, යහපත් බව, සකසුරුවන් ජීවිතය, හික්මීම, අභ්‍යන්තර පිරිසිදු බව, කෙළෙහිගුණ දැක්වීම, දැඩි හක්තිය, ධර්මයට ඇති කැමැත්ත හා එයට ඇති ප්‍රීතිය' යනාදියයි. ඉහත සඳහන් කළ ධාර්මික කායායන් හා සිතුවිලි බුදුදහමට පමණක් ආවේණික වූ ඉගැන්වීම් නොව, ඒවායේ ඇතැම් කරුණු ජෛන ආගමේද අන්තර්ගත වූ ඒවා ය. ජනයාට පොදු වූ දහමක් සමාජගත කිරීමෙන් ඔහු අපේක්ෂා කළේ සමස්ත සමාජය ම ධාර්මික වූ යහපත් මාර්ගයකට යොමු කිරීමයි. එය යහපත් ධාර්මික රජ කෙනෙකුගෙන් මහජනයා අපේක්ෂිත තත්ත්වයකි. අශෝකගේ ආගමික දැක්ම සර්ව සාධාරණීය වූ එකක් බව මෙයින් පැහැදිලිය.

සමාලෝචනය

අශෝක විසින් පිහිටුවා ඇති අභිලේඛනවලට අනුව අශෝක වර්තය යහපත් ධාර්මික ප්‍රතිපදාවන්ගෙන් හෙබි වර්තයක් ය. එසේ ම ඔහු ආදර්ශවත් පාලකයෙකි. ඔහු අන්‍යන්ට උපදෙස් දෙමින් තමන් අයහපත් මාර්ගයේ ගිය අධර්මිෂ්ඨ පාලකයෙක් නොවීය. සිය දේශපාලන ප්‍රතිපත්තිය ක්‍රියාවට නැංවීමේදී ඔහු ඇතැම් විටක සිය අධිරාජ්‍යය අවි බලයෙන් පුළුල් කර ගත්තේ ය. ඇතැම් විටක මිතුරු වෙසින් එය තහවුරු කර ගත්තේ ය. තවත් විටෙක තමන්ගේ අත්දැකීම් උපයෝගී කරගෙන සමකාමී ප්‍රතිපත්තියක් ක්‍රියාවට නැංවූවා සේම කාලිංග විජයග්‍රහණයෙන් පසුව යුදමය ජයග්‍රහණයද පිළිකුල් කළේය. තවත් විටෙක ඔහු දැහැමි පිළිවෙතකින් ධර්මප්‍රචාරය තුළින් අසල්වැසි රාජ්‍යයන්හි පාලකයන් හා ජනතාව දිනා ගැනීමට කටයුතු කළේය. ඔහු විසින් ක්‍රියාවට නංවන්නට යෙදුණු සමාජ ප්‍රතිපත්තිය ජනතාව වෙනුවෙන් ම ක්‍රියාත්මක වූවකි. ඔහු සමාජයට උපදෙස් දුන්නේ තමන් යහපත් මාර්ගය අනුගමනය කරමින් ය. මිනිසුන්ට පමණක් නොව සිවුපා සතුන් කෙරෙහිද ඔහුගේ දැක්ම එකක් ම විය. ඔවුන් දෙපිරිස වෙනුවෙන් ම සුඛසාධන කටයුතු කළේය. සමාජයේ යහපත් පැවැත්ම වෙනුවෙන් නිරතුරුව පොදු ජනතාවට අවවාද අනුශාසනා කළ අශෝක එය නිවැරදි ආකාරයෙන් ක්‍රියාවට නංවන්නට නිලධාරී පැළැන්තියක්ද යෙදවීය. ඔහු විසින් බුදුදහමට විශේෂ ගෞරවයක් දැක්වූ බව අභිලේඛන රැසකින් තහවුරු වන නමුත් ඔහු වෙනත් ආගම්වලට ගරහන්තෙක් නොවීය. ඔහු අන්‍ය ආගම්වලට, එම ආගම්හි පූජකයන්ට හා එහි අනුගාමිකයන්ට ගෞරවය කළේය. යහපත් මාර්ගය කියා දුන්නේය. ඒ අනුව ධර්මාශෝක අධිරාජ්‍යයාගේ අභිලේඛන පරීක්ෂා කිරීමේදී පැහැදිලි වනුයේ ඔහුගේ දේශපාලන, සමාජ හා ආගමික ප්‍රතිපත්ති සර්ව සාධාරණීය වූ එකක් බව ය.

පරිශීලිත ග්‍රන්ථ

උභයපුරාණසහිතොමහාවංසො, (1959). සංස්.පොල්වත්තේ, බුද්ධදත්ත හිමි, කොළඹ: ඇම්.ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම.

දිව්‍යාවදානය,(සිංහල) (1999). පරි.අකුරටියේ, අමරවංස හිමි, කොළඹ: ඇස්.ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ.

දීපවංශය, (සිංහලානුවාද සහිත) (1970). සංස්.කිරිඇල්ලේ, ඤාණවිමල හිමි, කොළඹ: ඇම්.ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම.

ධම්මපදය, (සිංහල) (1979). සංස්.බමරුන්දේ, සිරි සීවලි හිමි, කොළඹ: ඇස්. ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ.

සමන්තපාසාදිකා, (පඨමො භාගො), (1929). සංස්. බද්දේගම පියරතන හිමි, වැලිවිටියේ සොරත හිමි, කොළඹ: සයිමන් හේවාවිතාරණ මුද්‍රණාලය.

Corpus Inscriptionum Indicarum, Vol. 1, Inscription of Asoka; (1969). ed. E. Hultzsch, Delhi: Indological Book House.

Select Inscriptioi Bearing on Indian History and Civilization, Vol. 01, (1965). ed. Dines Chandra Sircar, India: University of Calcutta.

සිංහල විශ්වකෝෂය, II කොටස, (1965). සංස්. ඩී. ඊ. හෙට්ටිආරච්චි, කොළඹ: සංස්කෘතික දෙපාර්තමේන්තුව. බුද්ධදත්ත හිමි, පොල්වත්තේ, (1998). පාලි - සිංහල අකාරාදිය, දෙහිවල: බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය. අබයසිංහ, පී. එච්. පී. (1926). ධර්මාශෝක වර්තය, අනුරාධපුර: ඩී. එල්. සී. ජිනදාස ප්‍රකාශන.

- ආර්යසිංහ, අබය, (1998). අසෝක ධංම ලිපි, (මූලික ගිරිලිපි තුදුස) කොළඹ: ශ්‍රී ලංකා ජාතික පුස්තකාලය සේවා මණ්ඩලය.
- ගුරුගේ, ආනන්ද, ඩබ්ලිව්. පී. (2005). ධර්මාශෝක සුනිශ්චිත වර්තය, කෙළඹ: එස්.ගොඩගේ සහ සහෝදරයෝ.
- පඤ්ඤාසාර හිමි, රඹුක්වැල්ලේ, (1965). ප්‍රාග් ඉන්දීය ඉතිහාසය, කොළඹ: අනුල මුද්‍රණාලය.
- සඵවඩන, ජේ. සී. (2007). අසෝක අධිරාජයා, කොළඹ: ස්ටැම්ප්වි ලේක් ප්‍රකාශන.
- ඉතිහාසය, (1967 - 1968), (1968). මහනුවර: ජේරාදෙණිය විශ්වවිද්‍යාලයේ ඉතිහාස සංගමයේ ප්‍රකාශන.
- ඉඳුචර පර්යේෂණාත්මක ලේඛන සංග්‍රහය, (සමාජ විද්‍යාව 1), (2004). සංස්. දයා අමරසේකර හා රෝහිත දසනායක, වරකපොළ: ආර්ය ප්‍රකාශකයෝ.
- කල්පනා, සංස්. කොස්ගොඩ සිරි සුධම්ම හිමි, කොළඹ: දෙනිහේනේ ආනන්ද මුර්ති ප්‍රකාශන,
- බෞද්ධ සංස්කෘති, (1966). සංස්. සිරි තිලකසිරි, කොළඹ: රත්න පොත් ප්‍රකාශකයෝ.
- විදුලකර, (1963). කැලණිය: විද්‍යාලංකාර විශ්වවිද්‍යාලය.